પુસ્તિકા વાંચી બીજાઓને અવશ્ય વંચાવજો.

ગીતાજીનાં ગુણગાન

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते।

જ્ઞાનયજ્ઞ કરે જે કો, પૂજે છે તે મને [illegible]રે."

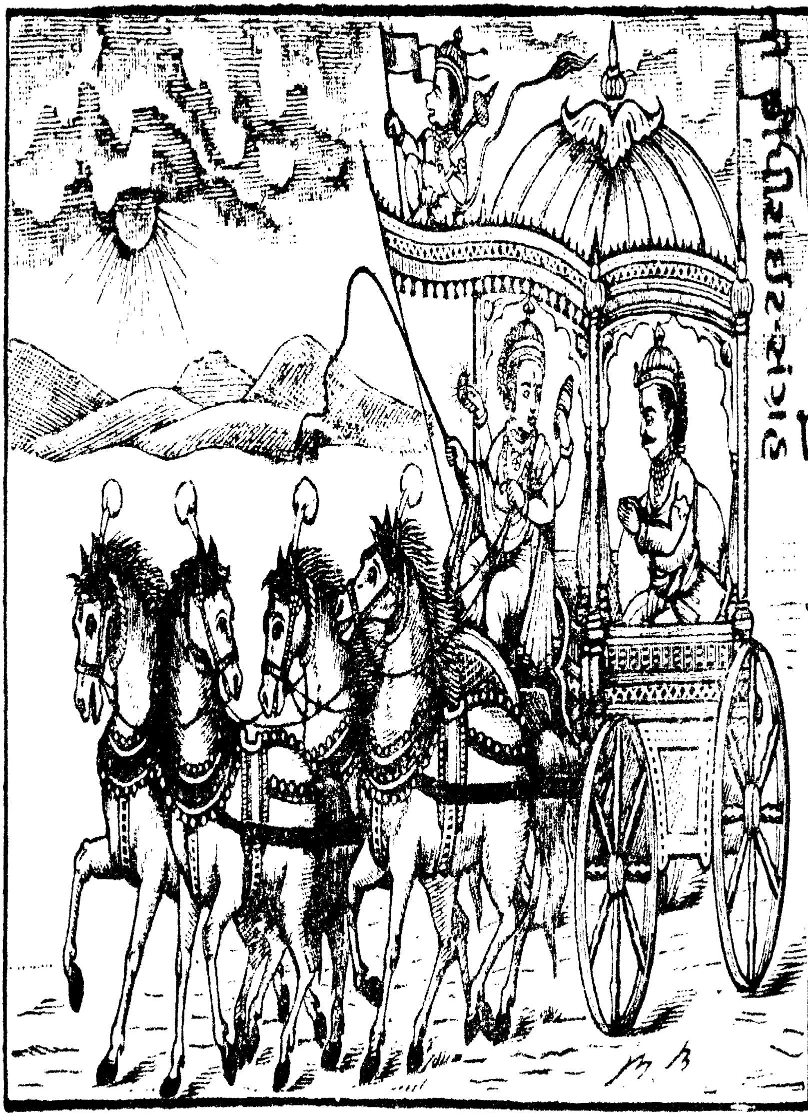
જ્ઞાનલ્હાણી બીજી જન્માષ્ટમીની ભેટ

પ્રકાશકઃ—

ઠક્કરઃ—મયારામ વિઠ્ઠલદાસ અણઘરવાળા

હાલઃ—માદલપુર. એલીસબ્રીજ અમદાવાદ

મૂલ્યઃ—ગીતાજીનું વાચન, મનન અને આચરણ.

भगवान् श्रीकृष्ण

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम्।
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥

ગીતાજી એટલે?

ગીતાજી એટલે—જીવનરથનાં વ્યવહાર-પરમાર્થરૂપ પૈડાંને વિકટ સ્થળે પણ ગતિમતિ દેનારી **અખૂટ શક્તિ.**

ગીતાજી એટલે—ઉપનિષદોરૂપી ગૌમાતાઓનું ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ જેવા અદ્‌ભુત ભરવાડે દોહન કરેલું અને વ્યાસ જેવા અસામાન્ય મહર્ષિએ મહાભારતમાં સંગ્રહી સર્વભોગ્ય બનાવેલું **સારામૃત.**

ગીતાજી એટલે—વહેમ અને ઉપલકીઆ આચારવિચારની ગલીકુંચીઓને બદલે જ્ઞાનચારિત્ર-ની સીધી સડકે ચઢાવનારો **ભોમીઓ.**

ગીતાજી એટલે—દૂરથી સત્ય જેવા ને આનંદપ્રદ દેખાતા જૂઠા પદાર્થો તરફ જીવને અનેક જન્મોથી તરસાવી—દોડાવી મારનારી તથા 'વિદ્યા'નું સાવ ખોટું નામ ધારણ કરીને લોકોને મોહજાળમાં ફસાવી રહેલી પ્રપંચી 'અવિદ્યા'ને ઉડાવી દઇ મોક્ષ-દ્વારની સરલ કુંચીઓ સીધી જિજ્ઞાસુનાજ હાથમાં સોંપી દેનારી **ભોળીભટાક બ્રહ્મવિદ્યા.**

ગીતા એટલે—બસ ગીતા! ગીતા!! અને ગીતા!!!

ગીતામૃતનાં ગુણગાન*

ગીતાજીનું મહત્ત્વ

આર્ય જાતિનો પ્રત્યેક બાળક ગીતાના નામથી પરિચિત છે. ભારતવર્ષમાં એ પુસ્તકની જેટલી આવૃત્તિઓ પ્રસિદ્ધ થઈ છે, તેટલી બીજા કોઇ પુસ્તકની થઈ નથી; અને જેટલો સ્વાધ્યાય એ પુસ્તકનો થાય છે તેટલો બીજા કોઇ પુસ્તકનો થતો નથી. આર્યજાતિના પ્રાચીન વિદ્વાનોમાં પણ કોઇકજ એવો હશે કે જેણે ગીતા ઉપર ટીકા લખી ન હોય. હાલના વખતમાં પણ અનેક મહાનુભાવોએ દેશની જૂદી જૂદી ભાષાઓમાં ગીતા ઉપર અનેકાનેક ટીકાઓ લખી છે. વિદેશી ભાષાઓમાં પણ કોઇકજ ભાષા એવી હશે કે જેમાં ગીતાનો અનુવાદ થયેલો ન હોય.

વિદેશી વિદ્વાનો અને ગીતાજી

મુસલમાનોમાં ગીતા તરફ સૌથી પ્રથમ ધ્યાન બુખારાના રાજપુત્ર અલ્બરૂનીનું ગયું હતું કે જેને મહમદ ગજનવીએ કેદખાનામાં રાખ્યો હતો. ભારતવર્ષ ઉપરના હુમલાઓ વખતે પણ ગીતાને તે પોતા-

* દેવતાસ્વરૂપ ભાઈ પરમાનંદજીના "ગીતામૃત" ગ્રંથમાંથી સ્વતંત્ર અનુવાદ

ની પાસે રાખતો હતો. એલ્બરૂની લડાઇના સમયમાં ભારે મુશ્કેલીઓ વેઠીને તે સંસ્કૃત શીખ્યો અને તેના સુપ્રસિદ્ધ "ઇંડિયા" પુસ્તકમાં તે વખતના ભારતવર્ષનું વર્ણન છે, તેમાં પણ તેણે ગીતાના શ્લોકો ટાંકેલા છે. ભગવદ્‌ગીતાને તેણે અધ્યાત્મજ્ઞાનનું અત્યુત્તમ અને પવિત્ર પુસ્તક કહ્યું છે.

અકબરની આજ્ઞાથી ફૈજીએ તેનો **ફારસીમાં** અનુવાદ કર્યો હતો. દારા શિકોહે તેનું "સિર્રે અકબર" નામ રાખ્યું અને ભૂમિકામાં ગીતા અને મહર્ષિ વ્યાસવિષે લખ્યું છે કેઃ–

"આ ગીતાગ્રંથ આનંદ આપનાર, સાચો માર્ગ દર્શાવનાર, બ્રહ્મજ્ઞાનથી ભરપૂર, ઉંડા ભેદોને ખોલનાર, એકતાને દર્શાવનાર અને બધા જ્ઞાનીઓના શિરોમણિ એવા મહર્ષિ વ્યાસજીએ રચેલ છે; એનાં પૂરતાં વખાણ કરવાની શક્તિ મારી જીભમાં અને કલમમાં નથી.

× × × ×

ગીતા અને ઉપનિષદોના ફારસી અનુવાદ યૂરોપમાં ગયા. યૂરોપ ના તત્ત્વચિંતકો એ વાંચીને આશ્ચર્યચકિત થયા. પ્રસિદ્ધ કવિ તત્ત્વચિંતક "શલગલ" ગીતા વાંચીને અત્યંત મુગ્ધ થઇ ગયો અને તેનાં વખાણ કરવા લાગ્યો. "શોપન હોર" અને "મેઝિની" ના વિચારો ઉપર પણ તેનો બહુ પ્રભાવ પડયો હતો.

અમેરિકન તત્ત્વચિંતક એમર્સનના ગુરુ "થૅારો" તો ગીતાના ભક્તજ થઇ ગયા. તેઓ કહે છે કે "હું રોજ પ્રાતઃકાળમાં ગીતાના પવિત્ર જળમાં સ્નાન કરૂં છું; બીજા ધર્મગ્રંથો કરતાં તે બહુજ ઉચ્ચ કોટિનું છે. જે સમયમાં એ પુસ્તક રચાયું હશે તે સમય પણ કોઇ અસાધારણ જ હશે."

'ગીતા' એ ઉપનિષદો અને શાસ્ત્રોનું સત્ત્વ છે.

ગીતાનું સારી રીતે અધ્યયન કરીને તેની શાસ્ત્રો સાથે સરખામણી કરવાથી સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે કે, ગીતાના લેખકે શ્લોકોની રચનામાં લગભગ સમસ્ત આર્યશાસ્ત્રોની મદદ લીધી છે. કેમકે વેદાંત, સાંખ્ય યોગાદિ દર્શનો તથા મનુસ્મૃતિ અને વેદોની છટા એ શ્લોકોમાં સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. ઉપનિષદોના કેટલાયે શબ્દો અને વાક્યો એમાં ઉતારેલાં છે. તે ઉપરથી પણ તેના રચનારે આર્ય સાહિત્ય અને તત્ત્વજ્ઞાનનો સાર અતિસંક્ષેપથી એમાં એકત્ર કર્યો છે, એવી ખાત્રી થાય છે. પુરાણમાં પણ આ સુપ્રસિદ્ધ શ્લોક મળી આવે છે કેઃ-

" सर्वोपनिषदो गावो दोग्धा गोपालनंदनः । पार्थो वत्सः सुधीर्भोक्ता दुग्धं गीतामृतं महत् ॥"

× × × ×

જો આર્ય સભ્યતાના મહાસાગરને (ધર્મ, સા-

હિત્ય અને તત્ત્વજ્ઞાનને) એકાદ ગાગરમાં સમાયલો જોવો હોય તો તે ગીતામાં જોઇ શકાય છે. જો બીજાં બધાંયે શાસ્ત્રો નાશ પામ્યાં હોત અને માત્ર ગીતાજ રહી હોત તોપણ આર્યજાતિના ગૌરવની સ્મૃતિ સંસારમાં ચાલુ રહેત. કેમકે અત્યારે પણ આર્ય સભ્યતા (આર્યોનું જ્ઞાન અને ચારિત્ર અથવા ધર્મ અને નીતિ) એમાં એટલી બધી સુરક્ષિત છે **કે ગીતાનો પ્રચાર થવો અથવા નાશ થવો એ આર્યધર્મની વૃદ્ધિ અથવા નાશ થવા બરાબર છે.** કોઇએ સાચુંજ કહ્યું છે કે **"ગીતા એ તો વૈદિક ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષનું પાકેલું જ્ઞાનામૃતરૂપી ફળ છે."**

× × × ×

'ગીતા' એ ધર્મપ્રચારનું ઉત્તમ સાધન છે.

જો વિદેશોમાં વૈદિક ધર્મનો પ્રચાર કરવાનો વિચાર હોય તો ત્યાંના લોકોને પણ વાંચવા માટે એક ધર્મપુસ્તક આપવાની જરૂર છે. આપણે જ્યારે આપણા દેશમાંજ વેદોના ભણનારા આટલા બધા ઓછા જોઇએ છીએ, તો બીજા દેશોમાં તેને સમજનારાઓની આશા રાખવી એ તો વ્યર્થજ છે. આર્યસમાજીઓ કેટલીક વાર આને માટે 'સત્યાર્થપ્રકાશ' રજુ કરે છે; પરંતુ તેઓ ભૂલી જાય છે કે, સત્યાર્થ

પ્રકાશનો ઘણોખરો ભાગ માત્ર આર્યાવર્તનેજ માટે છે અને તે બીજાઓને રુચિકર થાય તેમ નથી.

× × × ×

બીજી તરફ ગીતાને જુઓ, એમાં એક પ્રકારની ખાસ સુંદરતા અને આકર્ષણશક્તિ દેખાઇ આવે છે. વિદેશોમાં પણ એવાં ઘણાં સ્ત્રીપુરુષ મળી આવે છે કે જેમને આખી ગીતા કંઠસ્થ હોય છે. માટે ગીતાજ એક એવું ધર્મપુસ્તક છે કે જે આર્યધર્મના પ્રચારમાં ખાસ ઉપયોગી થઇ શકે. કેમકે એક આખી હિંદુ જાતિ તેને પોતાના ધર્મપુસ્તકતરી કે માને છે; અને ઋષિમુનિઓ તથા દાર્શનિકો માને છે તેમ તેમાંજ વૈદિક જ્ઞાનનો અર્ક મોજુદ છે. આથી એને આર્યધર્મનું પ્રમાણભૂત પુસ્તક કહેવું એ સર્વથા ઉચિત છે.

ગીતાનું મૂળ ઝરણુ ક્યાં છે ?

કેટલાક પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો માને છે કે, ગીતાનું શિક્ષણ બહુ પવિત્ર છે અને અંજીલના શિક્ષણને મળતું છે તેથી ગીતા જરૂર અંજીલ ઉપરથી રચાઇ હશે. પણ આ યુક્તિ તો કૂવામાંના દેડકાને સમુદ્રના તોફાનથી કૂવામાં આવી પડેલી માછલી સાથે થયેલી વાતના જેવી છે. એ દેડકાએ તે માછલીને પૂછ્યું કે, સમુદ્ર કેવડોક મોટો હોય છે ? માછલીએ કહ્યું:—એ તો ખૂબ મોટો હોય

છે. પછી દેડકો પાછો હઠતો જાય ને વારંવાર પૂછતો જાય કે આવડો ? આવડો ? એમ કરતો કરતો તે કૂવાની બીજી ભીંત સુધી જઈ પહોંચ્યો, તોપણ માછલીએ એમજ કહ્યું કે એથી પણ બહુ મોટો. આ સાંભળીને તે આશ્ચર્યપૂર્વક કહેવા લાગ્યો કે એ તો અસંભવિત છે. કેમકે સંસારમાં આથી (કૂવાથી) મોટું કશું હોઇ શકેજ નહિ.

× × × ×

ગીતાજી જેવું અદ્વિતીય પુસ્તક કાંઇ અકસ્માત્ પેદા થતું નથી. એના પહેલાં તો ઘણા કાળની જ્ઞાનોન્નતિ આવશ્યક છે. જ્યાં ઉપનિષદો અને દર્શનશાસ્ત્રોનું તત્ત્વજ્ઞાન હયાત ન હોય ત્યાં 'ગીતા' જેવો ગ્રંથ રચી શકાયજ નહિ. **માત્ર એક મહાભારતમાંજ ગીતાને વિસ્તારથી સમજાવનારાં દૃષ્ટાંત મળી શકે છે,** નહિ કે બીજા કિસ્સા-કહાણીઓમાં. ગીતાનું શિક્ષણ તો કેવળ ગંગાતટેજ સંભવે, બીજે નહિ.

× × × ×

મહાભારતની કથામાં 'ગીતા' એ એક ઝગમગતા હીરા સમાન છે. મહાભારતના રચનાર મહર્ષિ વ્યાસ સાચેજ થઇ ગયા છે. ગીતાજ્ઞાન એ તેમની માનસિક શકિતનું પરિણામ હોય કે શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે અર્જુનને આ જ્ઞાનનો પ્રત્યક્ષ ઉપદેશ કર્યો હોય, એ વિષે તર્કવિતર્ક

કરવા નકામા છે. કેમકે એથી ગીતાની પવિત્રતામાં કોઇપણ પ્રકારનો ફેર પડતો નથી, કે જે પવિત્રતા કેવળ ગીતામાંજ જણાય છે. ૧૮ મા અધ્યાયના શ્લોક ૭૫–૭૬ માં સંજય કહે છે કે "આ પ્રમાણે મહર્ષિ વ્યાસજીની કૃપાથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના મુખથી કહેવાતો આ ઉત્તમ યોગ મેં સાંભળ્યો છે. એ પવિત્ર કરનારા સંવાદને હું જેટલો યાદ કરૂં છું, તેટલો હું વિશેષ આનંદમાં મસ્ત થતો જાઉં છું."

× × × ×

કલ્પના કરો કે, વ્યાસજીએ સ્વયમેવ લખીને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાજ મુખથી કહેવરાવવાનું યોગ્ય ધાર્યું છે; તો એ વાત તો શ્રીકૃષ્ણચંદ્રના મહિમાને અને જ્ઞાનને માનુષી સીમાથી બહુજ આગળ વધારી દે છે કે, વ્યાસ જેવા મહર્ષિ પણ ધર્મના તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રચાર શ્રીકૃષ્ણનેજ નામે કરવો ઉચિત અને આવશ્યક સમજતા હતા.

× × × ×

'ગીતા' એ શક્તિનો ખજાનો છે.

મનુષ્યો અને જાતિઓના જીવનમાં કેટલીક વાર એવો સમય આવી પહોંચે છે કે તેને ધર્મ અને અધર્મની કંઇ સમજણ પડતી નથી. એવે સમયે એક મહાકઠિન અને ગૂઢ પ્રશ્ન સામો આવી ખડો થાય છે અને બન્ને પક્ષની યુક્તિઓ રજુ થાય છે; પરંતુ

તેનો કશો ઉકેલ દેખાતો નથી. મોટા મોટા શૂરવીરો અને ત્યાગીઓની બુદ્ધિ પણ એવે પ્રસંગે ગોથું ખાઈ જાય છે અને તેમને અધર્મજ ધર્મના વેશમાં દેખાવા લાગે છે. જેને સંસાર ઉપર એટલો બધો વૈરાગ્ય ઉપજ્યો હોય છે કે તેણે પોતાનું સર્વસ્વ તજી દીધું હોય છે, છતાં પણ તેની બુદ્ધિ ભયવશ થઇને અવળા વિચારોમાં ફસાઇ પડે છે. ભગવદ્ગીતામાં એવું જ્ઞાન મળી આવે છે કે જેને સારી રીતે સમજી લીધા પછી મનુષ્યમાં એવી શક્તિ પેદા થાય છે કે જેથી તે ધર્મ અધર્મને સારી રીતે ઓળખી શકે છે. આ શકિતને અર્જુને ૧૮ મા અધ્યાયના ૭૩ મા શ્લોકમાં માન્ય રાખી છે. તેનું મન એક ગૂઢ અને કઠિન સંશયમાં પડીને અંધકારમાં ફસાયલું હતું તેને માટે તે છેવટે કહે છે કે "તમારી કૃપાથી મને સત્ય જ્ઞાન લાધ્યું છે, મારો મોહ દૂર થઈ ગયો છે, મારા સંશયો છિન્નભિન્ન થઈ ગયા છે, હવે હું આપના કહેવા પ્રમાણે કરીશ."

× × × ×

શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં ત્રણ ભિન્ન માર્ગોએ તે જ્ઞાન અર્જુનને દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે—અર્થાત્ પહેલા ભાગ એકથી ૭ અધ્યાય સુધીમાં કર્મ ત્યાગ અને જ્ઞાન ઉપર ગૂઢ વિચાર કરેલો છે બીજામાં ૭ થી ૧૨ અધ્યાય સુધીમાં બતાવેલું છે કે, આ જે બધો

દૃશ્ય સંસાર છે તે બધાનું બીજ-આત્મા-"હું" છું. તે મારાથી ઉત્પન્ન થાય છે અને મારોજ આશ્રય લે છે. ત્રીજા ભાગમાં ૧૩ થી ૧૮ મા અધ્યાયમાં પ્રકૃતિના ગુણ-સત્ત્વ, રજ અને તમ-બ્રહ્માંડમાં કેવી રીતે કામ કરે છે અને કેવી રીતે આ બધો બાહ્ય સંસાર એકજ શક્તિમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તે દર્શાવેલું છે.

ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ પહેલા તો અર્જુનના સારથિ હોય છે, પણ પછીથી તેને જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરનારા દેખાય છે. આગળ જઇને કૃષ્ણ અર્જુનને બતાવે છે કે હું મહાયોગી અને મહાજ્ઞાની છું. ચોથાઅધ્યાયમાં કહે છે કે, હું સમયે સમયે દુષ્ટોનો નાશ કરવા અને ધર્મની રક્ષા કરવા માટે જન્મ લઉં છું. છઠ્ઠામાં તો એટલે સુધી કહી દીધું છે કે સર્વ ભૂતો અને પદાર્થોનો આત્મા હુંજ છું. બીજા ભાગમાં સ્પષ્ટપણે બતાવ્યું છે કે, સમસ્ત બ્રહ્માંડ મારોજ ખેલ છે. એક માણસ આવું બધું શી રીતે કહી શકે? એ એક મહાપ્રશ્ન છે; પણ તેનો ઉત્તર તો સામાન્યજ છે. જેમકે એકજ પુરુષ કોઇનો પુત્ર, કોઇનો પિતા, કોઇનો ગુરુ, કોઇનો શિષ્ય-એમ ભિન્નભિન્ન નામે ભિન્નભિન્ન દશાઓમાં-કહેવાય છે. એક સ્થળે બહુ સરસ વર્ણન કરેલું છે. જ્યારે બે માણસોમાં વિના-કારણે મન ઉંચું થાય છે ત્યારે તેનું વાસ્તવિક

કારણ એ હોય છે કે તે માણસ બે નથી હોતા, પણ છ હોય છે; અને તેથીજ વિવાદનો અવસર આવે છે. તેમાંથી દરેક પોતાને કંઇ ને કંઈ વિશેષ માનતો હોય છે, ત્યારે બીજો વાત કરનારો વળી કંઇ જૂદુંજ ધારતો હોય છે, અને ત્રીજા વળી એમનાથી કંઈ જૂદાજ હોય છે; સાચી વાત તો એ છે કે, કોઇ બીજી વસ્તુને જાણવી એ પોતાના મનની અવસ્થા ઉપરજ આધાર રાખે છે. અજ્ઞાની પુરુષ તો માત્ર શરીરનેજ જોઈ શકે છે, વિચારવાન શરીરને નહિ પણ ગુણોને જુએ છે. પરંતુ જ્ઞાની શરીર અને ગુણોને જવા દઇ કેવળ આત્માનું નિરૂપણ કરે છે. આ વિષે એક દૃષ્ટાંત આપેલું છે. એક વખત શ્રીરામચંદ્રે હનુમાનને પૂછયું કે, તમારે મારી સાથે કેવો સંબંધ છે? હનુમાન વિચારવા લાગ્યા કે, એક જવાબ આપતાં તો મને અભિમાની કહેશે અને બીજા જવાબથી મને અજ્ઞાની કહેશે. એમ વિચારીને જવાબ આપ્યો કે:—

"देह दृष्ट्या तु दासोऽहं जीवदृष्ट्या त्वदंशकः ।
आत्मदृष्ट्या त्वमेवाहं इति मे निश्चिता मतिः ॥

અર્થાત્ હે મહારાજ! શરીરભાવે તો હું આપનો દાસ છું, જીવભાવે આપનો અંશ છું અને આત્મભાવે તો આપ જે છો તેજ હું છું."

ખ્રિસ્ત પોતાને પરમાત્માનો પુત્ર કહેતા હતા. પરંતુ એક સ્થળે જણાવ્યું છે કે "હું અને મારો પિતા એકજ છીએ."

અગ્નિને તણખે બળે, મોટાં જંગલ જેમ;
ગીતા જ્ઞાન થકી બળે, પાપ તાપ સૌ તેમ.
સમજી ઔષધ સેવતાં, ટાળે રોગ તમામ;
ભગવદ્‌વાક્ય ભજ્યે ટળે, જન્મમરણ દુઃખધામ.

ગ્રંથોનો સ્નેહ એ પ્રભુના રાજ્યમાં જવાનો પરવાનો છે.
'ખરાબ ચોપડીઓનું વાચન એ ઝેર પીવા સમાન છે.'
"મહેલોથી તથા અખૂટ ભંડારથી જે સંતોષ નહિ મળે તે સંતોષ તમને ઉત્તમ પુસ્તકોથી પ્રાપ્ત થશે."
સદ્‌ગ્રંથ વિનાનું ઘર જીવ વિનાના મુરદાની ઘોર જેવું છે.

गीताजीनी उपकारकता

ખરેખર, ગીતાના જેવો દિવ્યસંદેશવાહક ગ્રંથ આજસુધી બીજો નથીજ રચાયો. ગીતાના સંબંધમાં માનવજાતિએ એટલી બધી આલોચના–પ્રત્યાલોચના કરી છે કે તેટલી આજસુધી બીજા કોઇ પણ ગ્રંથના સંબંધમાં થઇ નથી અને થવાનો સંભવ પણ નથી. ગીતાના કેવળ અંતરંગ રૂપ ઉપરજ એટલું બધું લખાયું છે કે, જો તે બધાનો સંગ્રહ કરવામાં આવે તો મહાભારત જેવડા તો કેટલાય ગ્રંથો તૈયાર થાય.

ગીતાના **કાવ્યમાધુર્ય** ઉપર કવિ વિમુગ્ધ છે; ગીતાના **સાર્વભૌમ નીતિશાસ્ત્ર** ઉપર નીતિજ્ઞ ગળગળો થઇ જાય છે; તેના નિષ્કામ કર્મયોગ ઉપર કર્મયોગી આફરીન છે અને તેની **વીરત્વભરી વાણી** ઉપર દૃઢપ્રતિજ્ઞ માનવ આસક્ત થાય છે. કોઇ ગીતાને **જ્ઞાનનો સાગર** કહે છે, તો કોઇ તેને **ઉપનિષદોનું હૃદય** કહે છે; અને કોઇ **કર્મયોગશાસ્ત્ર** કહે છે, તો કોઇ **ભક્તિસૂત્ર** કહે છે. વાસ્તવમાં ગીતા એ નટવર **શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની અલૌકિક ઝોળી** અને સ્વર્ગનું **કલ્પવૃક્ષ** છે, કે જેનાવડે માનવી જે કંઇ જોઇએ તે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જો એમ ન હોત તો ગીતામાંથી લોકોની ભિન્ન ભિન્ન

રુચિ અનુસાર કર્મયોગ, ભક્તિયોગ, જ્ઞાનયોગ, પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ વગેરે ચિત્રવિચિત્ર ફળો કયાંથી નીકળી શકત ?

એક દિવસે રોમન જાતિનું નામ સાંભળતાંજ યૂરોપની જાતિઓ ભીંજાયલી બિલ્લીની પેઠે ધ્રૂજતી હતી. એક સમયે બેબીલોનિયનોના ડરથી યૂરોપીયનો થરથર કંપતા હતા; એક જમાનામાં યૂરોપ, એશિયા અને આફ્રિકામાં ઇજીપ્શિયનોનો દમામ ચાલતો હતો અને એક કાળમાં ગ્રીકોની ધાક સમસ્ત યૂરોપમાં ફેલાઇ ગઇ હતી. પરંતુ એ જોરાવર જાતિઓ પણ કાળરૂપી સમુદ્રમાં કયાંની કયાંય વિલીન થઇ ગઇ; અને હિંદુજાતિ–કે જે કાસ્પિયન, ઝીલ, બલ્ક, હિરાત અને ત્રિવિષ્ટપ(તિબેટ)-માંની જાતિઓ કરતાં પણ ઘણા કાળ પહેલાં ધર્મ-ક્ષેત્ર–કુરુક્ષેત્રમાં, સુરસ શ્રુતિમંત્રોની લહરિમાં અવગાહન કરતી હતી તે આજપર્યંત ટકી રહી ! આનું કારણ શું ? અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે તેનું જબરદસ્ત કારણ તેનું ઉદાત્ત સાહિત્ય છે. વળી આ વાત પણ સત્ય છે કે, એ સાહિત્યનું મંથન કરીને યોગેશ્વર શ્રી કૃષ્ણચંદ્રે ગીતામાં તેનું હૃદય એવી સુંદર રીતે ગોઠવી દીધું છે, કે જેથી કરીને સંસારમાં આર્ય–હિંદુજાતિની પ્રતિષ્ઠા અને મહિમાનો પ્રચાર કરનાર ગીતા જેવો બીજો કોઇ પણ ગ્રંથ નથી.

આજે હિંદુજાતિ ગુલામ છે, દરિદ્ર છે અને છિન્ન-

ભિન્ન છે. ધૂર્ત જાતિઓ તેને "કપિલા ગાય" માને છે; પરંતુ જ્યારે એ કપિલા ગાય (હિંદુજાતિ) ગીતાની અભય વાણી તરફ કાન માંડે છે, ત્યારે તેઓ તેને ભૂખ્યા વાઘ જેવી માને છે અને તેમનાં ગાત્ર ઢીલાં ઢબ થઇ જાય છે! જ્યારે વિદેશી જાતિઓ જુએ છે કે, ફૈઝીએ ફારસીમાં, અબુ સુલેહે અરબીમાં, સ્લેગને લેટિનમાં, ડિમિટ્રિયસે ગ્રીકમાં, બર્નુફે ફ્રેંચમાં, લોરિંજરે જર્મનમાં, સ્તાનિસલસ ગેટીએ ઇટાલીમાં અને ટૉમ્સન, આર્નોલ્ડ, ડેવિસ તથા ચાર્લ્સ વિલ્કિન્સને અંગ્રેજી ભાષામાં ગીતાના અનુવાદ કરીને ઘણી ખરી નીતિ· શૂન્ય જાતિઓમાં સદાચારશાસ્ત્રનો પ્રકાશ ફેલાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે; ત્યારે એ પ્રજાઓ શરમની મારી મસ્તક નમાવે છે અને હિંદુજાતિને આદિગુરુ, આદિસભ્ય, આદિવીર, આદિનીતિજ્ઞ અને આદિશાસક માને છે. પછી ભલેને એ માન્યતા પેટમાં સંતાડી રાખીને તેઓ સ્વાર્થસાધનાને ખાતર મિસ મેયો જેવી સ્ત્રીઓને માયાજાળ ફેલાવવામાં છૂટે હાથે મદદ કરે! ચાર્લ્સ વિલ્કિન્સને ગીતાનો જે અનુવાદ કર્યો છે, તેની ભૂમિકા વૉરન હેસ્ટિંગ્સ સાહેબે લખી છે. એ ભૂમિકામાં તેમણે મુક્તકંઠે સ્વીકાર્યું છે કે "**કોઇપણ જાતિને ઉન્નતિના શિખરે ચઢાવવામાં ગીતાનો ઉપદેશ અદ્વિતીય છે.**" અમેરિકાનો સર્વશ્રેષ્ઠ સાહિત્યકાર એમર્સન તો

ગીતાના પુસ્તકને પોતાની દૃષ્ટિ સમક્ષજ રાખતો હતો. કેમકે ગીતાને તે સમગ્ર વિશ્વના સાહિત્યમાંનો સર્વોત્તમ ગ્રંથ, માનવના ચિંતનની સર્વશ્રેષ્ઠ સામગ્રી તથા અનુભવની સૌથી મહાન સંપત્તિ માનતો હતો. જ્યારે તે ગીતાના "**सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि**" એ શ્લોકને વાંચતો ત્યારે તેનું આખું શરીર પુલકિત થઇ જતું, તેનું હૃદય નાચી ઉઠતું અને તે કલાકોના કલાકો સુધી આનંદાશ્રુ વહાવતો! તે પોતાના ગીતા-પુસ્તકને ઇષ્ટદેવની મૂર્તિસમાન ગણતો અને તે પુસ્તક હજીસુધી ન્યુયૉર્કની એક લાયબ્રેરીમાં સુરક્ષિત છે. ચીની ભાષામાં ગીતાનો અનુવાદ કરનાર ચીનો માણસ તો શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાન ઉપર એટલો બધો મુગ્ધ હતો કે તે દરરોજ ત્રણ-ચાર વાર પ્રેમ-રુદન કરતો હતો! ચીનાઓએ તો તેનું પોતાનુંજ નામ 'કિષનજી' (કૃષ્ણજી) પાડ્યું હતું! હજી પણ ત્યાં તે એજ નામથી ઓળખાય છે અને તેનું અસલ નામ લુપ્ત થઇ ગયું છે! બાલી અને જાવા બેટની 'કવિ-ભાષા'માં ગીતાના કેટલાયે ગદ્યપદ્ય અનુવાદ છે અને ફિલ્મોમાં ગીતાનાં બધાં દૃશ્યો દેખાડવામાં આવે છે. આ વિશાળ ભારતમાં તો વેદો કરતાં પણ ગીતાની પ્રતિષ્ઠા વધારે છે.

આપણે ત્યાંની તો વાતજ જૂદી છે. અહીં તો જેણે ગીતા ઉપર કંઇ પણ લખ્યું ન હોય તે સમર્થ

આચાર્યજ ગણાતો નથી. કેમકે તેમનો કોઈ પણ મત કે સિદ્ધાંત એવો હોતો નથી, કે જેનું તેમણે ગીતાથી સમર્થન ના કર્યું હોય. એજ કારણથી અદ્વૈતવાદી શંકરાચાર્ય, વિશિષ્ટાદ્વૈતવાદી રામાનુજાચાર્ય, વિશુદ્ધાદ્વૈતવાદી વલ્લભાચાર્ય, દ્વૈતવાદી મધ્વાચાર્ય અને દ્વૈતાદ્વૈતવાદી નિમ્બાર્કાચાર્ય વગેરેએ અને તેમના અનુયાયીઓએ ગીતા ઉપર એટલાં ભાષ્યો, વ્યાખ્યાઓ, વૃત્તિઓ, વિવૃત્તિઓ, ટીકાઓ, ટિપ્પણીઓ, આલોચનો, રહસ્યો અને વિવરણો સંસ્કૃતમાં લખ્યાં છે કે એ બધું જો કોઇ વાંચવા માગે, તો તે પાછળ કોઇપણ માણસને બે-ચાર જન્મ તો લેવાજ પડે! આ સાંપ્રદાયિક વિવેચનો ઉપરાંત ગીતા ઉપર સેંકડો સ્વતંત્ર વ્યાખ્યાગ્રંથો પણ સંસ્કૃતમાં લખાયા છે. ભારતની પ્રાકૃત ભાષાઓમાં પણ શ્લોકાનુવાદ, ભાવાનુવાદ, છાયાનુવાદ, આલોચન, અંતરંગ વિવરણ અને બહિરંગ સમાલોચનાના અગણિત ગ્રંથો નીકળ્યા છે. એમાં લોકમાન્ય તિલક, હીરેન્દ્રનાથ દત્ત અને અરવિંદ ઘોષના ગ્રંથો સર્વોત્તમ ગણાય છે. તુલસીકૃત રામાયણ સિવાય ભારતવર્ષમાં કોઈ પણ ભાષામાં એવો કોઈપણ ગ્રંથ નથી કે જેનો ગીતાના જેટલો પ્રચાર હોય. પ્રત્યેક ધર્મપ્રેમી હિંદુ તેનો નિત્ય-પાઠ કરે છે. મરણ વખતે પણ ગીતોપદેશ સંભળાવવાની અત્યંત પ્રાચીન પરિપાટી આપણે ત્યાં

છે. વધારે તો શું, ભારતના જડ-ચેતનમાત્રમાં ગીતા-ઉપદેશના સંસ્કારો ભર્યા પડ્યા છે. અલબત્ત, તે અ-વ્યક્ત છે, વ્યક્ત નથી; સુપ્ત (સૂઈ રહેલા) છે, જાગ્રત નથી.

ગીતાના આ દિવ્ય કિંતુ અવ્યક્ત અને સુપ્ત ઉપ દેશને વિકાસ અને જાગૃતિના નવીન સ્વાંગ સજાવવા એજ હિંદુજાતિનું આજનું પરમ આવશ્યક કાર્ય છે. આપણે ગીતા વાંચીએ છીએ, પરંતુ તેનો સદુપયોગ કરવાનું જાણતા નથી. આપણે "**निर्वैरः सर्व भूतेषु**" નો પાઠ કરીએ છીએ, પરંતુ ઘરમાંજ વેરઝેરના દાવા-નળ સળગી રહ્યા હોય છે.આપણે "**युध्यस्व विगतज्वरः**" નું રટણ કરીએ છીએ, પરંતુ ધર્મ અને જાતિની રક્ષાર્થે રણાંગણમાં કૂદી પડતાં ડરીએ છીએ! આપણે "**क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ**" નું પારાયણ કરીએ છીએ, પરંતુ મા-બ્હેનોની બે-આબરૂ થતી જોવા-જાણવા છતાંયે નપુંસકતા દર્શાવીએ છીએ! આપણે "**सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ लभंते युद्धमीदृशम्**" નો દમ મારીએ છીએ, પરંતુ દેશની સ્વાધીનતાના સંગ્રામમાં નાગી તલવારોની ધારો ઉપર નાચતાં ડરીએ છીએ! આપણે "**क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परंतप**" ની બુલંદ ગર્જના કરીએ છીએ, પણ હીજડાઓની પેઠે બીજા ઓના માર ખાધા કરીએ છીએ! આપણે "**नैनं छिंदन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः**" ની બડાઈ હાંકીએ

છીએ; પરંતુ ધર્માત્માઓના તનતોડ પરિશ્રમ છતાંયે આત્મબળના પ્રતાપથી સંસારને ચકિત કરી શકતા નથી.

ગીતાનો નિત્યપાઠ કરો, તેને સમજો અને તે પ્રમાણે આચરણ કરો. જો તમે એ પ્રમાણે કરો, જો ગીતાનો વ્યાવહારિક ઉપયોગ કરો, તો તો એનો એક શ્લોક પણ તમારી નસોમાં ચેતના જગાવવાને પૂરતો છે. ગીતાનો એક એક શબ્દ, અભય વાણીનો એક એક એવો નમુનો છે, કે જે અભય વાણીનો ભક્ત મહાન કાળને પણ ધૂળભેગો કરી શકે તેમ છે; તો પછી મનુષ્યોના તે શા હિસાબ ? હકીકત આવી હોવાથી પ્રત્યેક દેશાભિમાનીએ આ અભય વાણીને પોતાના હૃદયપટ ઉપર સુવર્ણાક્ષરે લખી લેવી જોઇએ. હિંદુ-સંગઠનના નિશામાં મસ્ત રહેનાર વ્યક્તિઓએ એવો પ્રખર પ્રયત્ન કરવો જોઇએ, કે જેથી પ્રત્યેક હિંદુ-ગૃહમાં આ અભય વાણીનું–આ ગીતોપનિષદ્‌નું રામ-નામની પેઠે રટણ થાય. જેઓ સંસ્કૃતમાં ગીતા સમજી શકતા નથી, તેઓ પોતાની માતૃભાષામાં વાંચે અને જેઓ માતૃભાષા પણ જાણતા નથી તેઓ બીજાઓ પાસે વંચાવીને સાંભળે. આ રીતે જે દિવસે બધા હિંદુઓ ગીતાભક્ત થઇ તેનો વ્યાવહારિક ઉપયોગ કરીને હિંદુજાતિ સમક્ષ જાગૃતિનો શંખનાદ ગજાવશે, તે દિવસે આ ભૂમંડળમાં એવી કોઇ જાતિ નહિ રહે

કે જે આપણી સામે આંખ પણ ઉંચી કરી શકે. જે દિવસે આપણે ધર્મરક્ષણ અને દેશાભિમાનને ખાતર વીરવ્યાઘ્ર અર્જુનની પેઠે ત્રિલોકવિજયી ગાંડીવનો વિજય-ટંકાર કરીશું, તે દિવસે આ સંસારમાં એવી તે કયી પ્રબળ શક્તિ છે કે જે ઘુંટણીએ પડીને શિર ના નમાવે? ગીતા-સિદ્ધાંતના પાયા ઉપર જે દિવસે આપણે હિંદુસંગઠન કરી લઇશું, તે દિવસે વિશ્વની પ્રભુતામત્ત શક્તિઓ પણ ધ્રૂજી ઉઠશે અને ભયંકર કૃતાંત કાળ પણ કંપી ઉઠશે.

("હિંદુપંચ"માંના હિંદી લેખને આધારે.)

ગીતાજયંતિ સર્વત્ર થવાની જરૂર

પૂનાના ગીતાધર્મ મંડળે માગશર સુદ ૧૧ નો દિવસ સમસ્ત ભારતવર્ષમાં ગીતા-દિવસતરીકે ઉજવવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. એજ દિવસે સંસારમાં સૌથી મહાન યુદ્ધ મહાભારત શરૂ થયું હતું અને ધર્મના રક્ષણાર્થે આપણે પણ એજ દિવસથી મહાભારત શરૂ કરવાની આવશ્યકતા છે. આ તિથિ લોકમાન્ય તિલકે નક્કી કરેલી છે અને કેટલાંયે વર્ષોથી આ પુણ્યદિવસ ઉજવાય પણ છે. આ દિવસે સમસ્ત દેશમાં ગીતા-પ્રવચનો, ગીતાવ્યાખ્યાનો, ગીતોપદેશસંબંધી લેખો,

ગીતા-પાઠ અને ગીતા-સમાલોચનાઓ કરવાની એ મંડળે સૂચનાઓ કરેલી છે. મંડળ ઇચ્છે છે કે, તે દિવસે પ્રત્યેક હિંદુ કમમાં કમ ગીતાના એક અધ્યાયનો પાઠ અવશ્ય કરે અથવા સાંભળે. હિંદુ મહાસભાના દિલ્હીવાળા અધિવેશનમાં પણ એવો ઠરાવ પસાર થયો હતો.

વાસ્તવમાં ઉપરોક્ત મંડળની એ યોજનાની જેટલી સ્તુતિ કરીએ તેટલી ઓછી છે. એમાં તો શંકાજ નથી કે, આ પદ્ધતિથી જનતામાં ગીતાનો કંઇ પણ પ્રચાર વધશે; અને જેટલો પ્રચાર વધશે, તેટલો સંગઠનનો કિલ્લો મજબૂત થતો જશે. અમને તો વિચાર કરતાં મહા આશ્ચર્ય થાય છે કે, જે જાતિમાં ગીતા જેવો જ્વલંત ઉપદેશક ગ્રંથ છે, તેનું સંગઠન થતાં આટલી બધી વાર શા સારૂ થાય છે ! પરંતુ એ તો ત્યારેજ થઇ શકે, કે જ્યારે ગીતાનો રામનામની પેઠે પ્રચાર થાય અને તેના ઉપદેશોનો આચાર-વ્યવહારમાં ઉપયોગ થવા લાગે. તેથી આ ગીતા-દિવસને મહાન મહોત્સવનું રૂપ અપાવું જોઇએ. તે દિવસે "**तस्मादुत्तिष्ठ कौंतेय युद्धाय कृतनिश्चयः**" ના તુમુલ નિનાદથી ભારતવર્ષના વાયુમંડળને ભરપૂર કરી દેવું જોઇએ. એ દિવસે બલુચિસ્તાનથી આસામ અને હિમાલયથી કન્યાકુમારી સુધી "**तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ यशो लभस्व जित्वा शत्रून् भुंक्ष्व राज्यं समृद्धम्**" ની એવી બુલંદ

ગર્જના થવી જોઇએ, કે જેથી વિરાટ હિંદુજાતિનાં ફેફસાંમાં ગરમ લોહી ધસી આવે અને સંગઠનનો સુદૃઢ દુર્ગ રચવાને બુદ્ધિપૂર્વક આગળ ધસે.

('હિંદૂપંચ' ના એક અગ્રલેખને આધારે)

स्वर्गीय गान

ગીતા એ એક સ્વર્ગીય ગાન છે. નાહી ધોઇને પવિત્ર થઈ તેનો પાઠ કરનારા લોકો તેના માહાત્મ્યને કંઇક કંઇક સમજી શકે છે. પંડિતોનાં પ્રવચનોમાં તેઓ તેના આંતર્બાહ્ય સૌંદર્યનું દર્શન કરી શકે છે. અને ગુરુચરણોમાં બેસીને તેઓ તેના "**समोऽहं सर्व भूतेषु**" નો કંઇક અનુભવ પણ કરી શકે છે. પરંતુ આ મોહન-મંત્રના પૂરેપૂરા રહસ્યને અને સંદેશને તો તેજ ભારતપુત્ર સમજી શકે કે જે એ અંધપુત્ર દુર્યોધન અને દુઃશાસનના અત્યાચારોનો એકે વારે નાશ કરવાનો નિશ્ચય કરીને યુદ્ધભૂમિમાં તત્પર થઇ ઉભો હોય.

("ત્યાગભૂમિ" માસિકપત્ર ઉપરથી)

"પોતેજ પૂર્ણજ્ઞાની થઇ બીજાઓને જ્ઞાન આપવું, એ તો કોઈકથીજ બને, પરંતુ જ્ઞાનીઓના જ્ઞાનચારિત્ર વર્ધક ગ્રંથોનો તો સૌ કોઇ પ્રચાર કરી શકે."

"ઉત્તમ ચોપડી-ચોપાનિયાં વાંચી સંભળાવવાં, એ પણ લોકસેવા અને પ્રભુસેવાનો એક રૂડો માર્ગ છે."

गीतासेवनना लाभ

गीता सुगीता कर्तव्या किमन्यैः शास्त्रविस्तरैः।
या स्वयं पद्मनाभस्य मुखपद्माद्विनिःसृता ॥

ભાવાર્થઃ–સ્વયં વિષ્ણુ ભગવાનના મુખારવિંદ-માંથી નીકળેલા ગીતાશાસ્ત્રને ગાવા જેવું (પરમપદ-દાયક) કર્તવ્ય હોવા છતાં અન્ય શાસ્ત્રોની ગડમથલ-માં પડવાનું શું પ્રયોજન છે! **"મહર્ષિ વ્યાસ"**

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કેઃ—"હે અર્જુન! આપણા આ ધર્મમય સંવાદરૂપ ભગવદ્‌ગીતાનું જે કોઈ પઠન કરશે, તેણે જ્ઞાનયજ્ઞથી મારૂં–પરમાત્માનું પૂજન કર્યું છે એમ હું સમજીશ."

શ્રીજ્ઞાનેશ્વર મહારાજ કહે છે કેઃ–"ભગવદ્‌-ગીતામાં વેદોના ત્રણે કાંડ સ્પષ્ટ કરેલા છે; એટલુંજ નહિ પણ તે મૂર્તિમાન વેદરૂપ હોઇને ઔદાર્યમાં તો વેદથી પણ વધારે છે." × × × "જે કોઈ ગીતા-ગ્રંથ બીજાઓને આપે તેણે લોકોને માટે મોક્ષસુખનું સદાવ્રત ખોલેલું જાણવું." × × "ગીતારૂપી માતા અને મનુષ્યોરૂપી બાળકો છૂટાં પડેલાં ભટકે છે; તેમ-નો મેળાપ કરાવી આપવો, એ તો સર્વ સજ્જનોનો મુખ્ય ધર્મ છે."

મહાત્મા બંકિમબાબુ કહે છે કેઃ–"ગીતાને ધર્મનો સર્વોત્તમ ગ્રંથ માનવાનું એજ કારણ છે કે તેમાં જ્ઞાન, કર્મ અને ભક્તિ, ત્રણેને એવો યોગ્ય ન્યાય આપવામાં આવ્યો છે કે જેવું બીજા કોઇ પણ ગ્રંથમાં સામંજસ્ય નથી !" × × "આવો અપૂર્વ ધર્મ, આવું અપૂર્વ ઐક્ય કેવળ ગીતામાંજ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આવી અદ્‌ભુત ધર્મવ્યાખ્યા કોઇપણ દેશમાં ને કોઇપણ કાળે કોઇએ કરી હોય એમ જણાતું નથી. × × × "આવો ઉદાર અને ઉત્તમ ભક્તિવાદ જગતમાં બીજે ક્યાંય નથી."

મહાત્મા થૉરોઃ–"પ્રાચીન યુગની સર્વસ્મરણીય વસ્તુઓમાં ભગવદ્‌ગીતાથી શ્રેષ્ઠ કોઇપણ વસ્તુ નથી. * * ભગવદ્‌ગીતામાં એટલું ઉત્તમ અને સર્વવ્યાપી જ્ઞાન છે કે તેના લખનાર દેવતાને અગણિત વર્ષ થઇ જવા છતાં તેના જેવો બીજો એકે ગ્રંથ હજીસુધી લખાયો નથી. × × ગીતાની સાથે સરખાવતાં જગતનું હાલનું બીજું બધુંજ જ્ઞાન મને તુચ્છ જણાય છે અને વિચાર કરતાં આ ગ્રંથનું મહત્ત્વ મને એટલું બધું જણાય છે કે કોઇ કોઇ વાર તો એવોજ વિચાર થઇ આવે છે કે આ તત્ત્વજ્ઞાન કોઇ જૂદાજ યુગમાં લખાયલું હોવું જોઇએ. × × × × × × હું રોજ પ્રાતઃકાળે મારા હૃદય અને બુદ્ધિને ગીતારૂપી પવિત્ર

જળમાં સ્નાન કરાવું છુ,

એમર્સન–અમેરિકાનો આ સર્વશ્રેષ્ઠ સાહિત્યકાર ગીતાનું પુસ્તક હમેશાં પોતાની નજર સામે રાખતો. કેમકે ગીતાને તે સમગ્ર વિશ્વના સાહિત્યમાં સર્વોત્તમ ગ્રંથ, ચિંતનની સર્વશ્રેષ્ટ સામગ્રી તથા માનવજાતિના અનુભવની સૌથી મહાન સંપત્તિ માનતો હતો જ્યારે તે એમાંનો "**सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि।**" એ શ્લોક વાંચતો, ત્યારે તેનું આખું શરીર પુલકિત થઇ જતું; હૃદય નાચી ઉઠતું અને કલાકોના કલાકોસુધી તે આનંદાશ્રુ વહાવતો! પોતાના ગીતા પુસ્તકને તે ઈષ્ટદેવની મૂર્તિસમાન ગણતો.

લોકમાન્ય તિલક મહારાજ–"ગીતારહસ્ય"માં લખે છે કે"**સમસ્ત સંસારના સાહિત્યમાં ગીતાના જેવો કોઈ પણ ગ્રંથ નથી.**"એ ઉપરાંત બૌદ્ધોના ત્રિપીટક અને ધમ્મપદ તથા ખ્રિસ્તીઓના બાઇબલ સાથે પણ ગીતાની તુલના કરીને તેમણે એજ નિષ્કર્ષ કાઢયો છે કે "દુઃખી આત્માને શાંતિ આપનાર, આધ્યાત્મિક પૂર્ણદશાની ઓળખાણ આપનાર અને ટુંકામાં ચરાચર જગતનાં ગૂઢ તત્ત્વોને સમજાવી દેનાર ગીતાના જેવો કોઇ પણ ગ્રંથ સમસ્ત વિશ્વની કોઇ પણ ભાષામાં નથી."

"વર્ણનો, આશ્રમનો, જ્ઞાતિનો, દેશનો, સ્ત્રીનો કે

શૂદ્રાદિનો ભેદ ન રાખતાં સર્વ કોઇ માટે એકસરખી સદ્દગતિ સમજાવનાર ઇતર ધર્મપ્રત્યે સહિષ્ણુતા દર્શાવનાર એવી જે જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મયુક્ત ગીતા, એ તો સનાતન વૈદિક ધર્મરૂપી વિશાળ વૃક્ષનું એક અત્યંત મધુર અને અમૃતપદને પમાડનારૂં અમર ફળ છે.

"આ ગીતાધર્મમાં વૈદિક ધર્મનો જે સમગ્ર સાર સમાયલો છે, તે સારભૂત નિત્યધર્મને જાણીને કેવળ કર્તવ્યતરીકેજ સર્વ ભૂતહિતાર્થે પ્રબળ પ્રયત્નો કરીને વિજયો મેળવનારા કર્મવીરો તથા ધર્માત્માઓ જ્યારે આ ભારત ભૂમિને અલંકૃત કરતા હતા, ત્યારે આ દેશ ઇશ્વરકૃપાને પાત્ર થઇ જ્ઞાનને અનુસરતા ચારિત્ર્ય ઉપરાંત ઐશ્વર્યને પણ શિખરે પહોંચી ચૂકયો હતો; અને જ્યારથી એ બંને લોકમાંથી તારનારો તથા પરમ શ્રેયસ્કર એવો પૂર્વતર ધર્મ છૂટતો ચાલ્યો ત્યારથીજ ભારતવાસીઓની દુર્દશા શરૂ થઇ છે."

"હિંદુધર્મ અને નીતિશાસ્ત્રનાં મૂળ તત્ત્વ જેણે જાણવાં હોય તેણે આ અપૂર્વ ગ્રંથનું અવશ્ય અને પ્રથમ અધ્યયન કરવું જોઇએ. કારણ કે યોગ, સાંખ્ય, મીમાંસા, ઉપનિષદો. વેદાન્ત વગેરેના રૂપમાં ક્ષરાક્ષર સૃષ્ટિનો તથા ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞના જ્ઞાનનો વિચાર કરનારાં પ્રાચીન શાસ્ત્રો યથાશકય પૂર્ણાવસ્થાએ પહોંચ્યા પછી વૈદિક ધર્મને જે જ્ઞાનમૂલક, ભક્તિપ્રધાન તથા કર્મ-

યોગપરાયણ એવું છેવટનું સ્વરૂપ અપાયું; અને જે સ્વરૂપ હાલના પ્રચલિત વૈદિક ધર્મના મૂળરૂપ છે; તેજ સ્વરૂપ આ ભગવદ્‌ગીતામાં પ્રતિપાદન કરેલું છે; અને તેથીજ કહી શકાય કે, **હિંદુધર્મનાં તત્ત્વો સંક્ષેપમાં અને નિ:સંદેહ રીતે સમજાવી શકે એવો ગીતાના જેવો બીજો કોઈ પણ ગ્રંથ સંસ્કૃત વાઙ્મયમાં નથી.**

ચીની અનુવાદક—ચીનનો આ અનુવાદક શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાન ઉપર એટલો આસક્ત હતો કે તે દરરોજ ત્રણચાર વાર પ્રેમરુદન કરતો. ચીનાઓએ તો એનુંજ નામ "કિષનજી" (કૃષ્ણજી) પાડયું હતું; અને મૂળ નામ કોઈ પણ જાણતું નથી.

મહાત્મા ગાંધીજી–"એક વખત મારો અંતકાળ પાસે આવેલો જણાયો, તે વખતે ગીતા મને બહુજ આશ્વાસનરૂપ થઇ હતી."

વૉરન હેસ્ટિંગ્સ–કોઇ પણ જાતિને ઉન્નતિના શિખરે ચઢાવવામાં ગીતાનો ઉપદેશ અદ્વિતીય છે."

ઘેરે ઘેર વસાવવા જેવાં પુસ્તકો

(આવી તક કંઇ વારેવારે મળતી નથી.)

	તરત માટેનું મૂલ્ય
શ્રીતુલસીકૃત રામાયણ–૪૦ ચિત્રો સાથે ...	૫।
શ્રીગિરધરકૃત શુદ્ધ રામાયણ...	૨)
મહાભારતનું શાંતિપર્વ–નવી આવૃત્તિ... ...	૪।।
શ્રીમદ્ ભાગવત–નવી આવૃત્તિ ૨।।, બે ભાગમાં	૩।
શ્રીજ્ઞાનેશ્વરી ભગવદ્‌ગીતા–નવી આવૃત્તિ...	૨)
શ્રીદાસબોધ–નવી આવૃત્તિ	૨)
શ્રીરામકૃષ્ણકથામૃત–બંને ભાગ ભેગા ...	૨)
શ્રીમહાભારત અને રામાયણ વિષે વિચારો (સાદુ)	૦।=
શ્રીમહાભારત વિષે–જાણવા જોગ વિચારો...	૧)
ધર્મતત્ત્વ–બંકિમ ચરિત્ર સાથે...	૦।।=
યોગતત્ત્વ	૧)
સ્વામી રામતીર્થ–ચારે ગ્રંથ, ભાગ ૧ થી ૧૩	૭)
સ્વામી વિવેકાનંદ–દશે ભાગ, ૭ ગ્રંથોમાં...	૮)
ભગવદ્‌ગીતા–ગુજરાતી સરલાર્થ સહિત ૦)=,	૦)≡
પંચરત્નગીતા– " " "	૦।।
પ્રભુમય જીવન–સંશોધિત નવી આવૃત્તિ ...	૦।।
અખાની વાણી, પ્રીતમદાસની વાણી દરેકનો	૧।
શ્રીભજનસાગર–સાદું પૂઠું ૦।=, પાકું ...	૦।।

સ્વર્ગનું વિમાન, કુંચી, ખજાનો, પ્રકાશ દરેકને
શુભસંગ્રહ-ભાગ ૧ લો ૦)=, ભાગ બીજો...
શુભસંગ્રહ-ભાગ ૩ જો ૧।, ભાગ ચોથો...
આગળધસો-...૧।।, દાનવીર કાર્નેગી ...
આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા-ભાગ ૧ લો, બીજો. દરેકને
બકિમનિબંધમાળા-ધર્મતત્ત્વ સાથે ... ...
આર્યભિષક્ અથવા હિંદનો વૈદરાજ... ...
આરોગ્યવિષે સામાન્ય જ્ઞાન-ગાંધીજીકૃત...
મુસ્લીમ મહાત્માઓ ... ...
ભારતના વીર પુરુષો... ... ...
શ્રીભક્તચરિત્ર અથવા ભક્તિરસામૃત ...
શ્રી શિવાજી છત્રપતિ, કાઉન્ટ ટૉલ્સ્ટૉય દરેક
ભારતનાં સ્ત્રીરત્નો-ત્રણ ગ્રંથોમાં નવી આવૃત્તિ
ટુંકી વાર્તાઓ-ભાગ ૧ થી ૪ ભેગા ...
ભાગ ૫ મો ૦।।=, ભાગ ૬ ઠ્ઠો ૦।।।, ભાગ ૭ મો
દયાળુમાતા અને સદ્ગુણી પુત્રી ... ...
સદ્ગુણી બાળકો, બાળસદ્બોધ, દરેકના
બાળકોની વાતો ૦)=, સુબોધક નીતિકથા
શ્રીમહાભારત ચિત્રાવલી-૨૬ ચિત્રો પાકાં પૂંઠાં
શ્રી રામાયણ " " ૩૬ " " "
જ્ઞાનપટ અને સોપાનપટ ... ...

મળવાનું ઠેકાણું } સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલ
ભદ્રપાસે-અમદાવા

સ. સા. મુદ્રણાલય અમદાવાદ.